

CHRISTINA CARLSSON JOKE ESSEVELD SARA GOODMAN
KARIN WIDERBERG

Om patriarkat: en kritisk granskning

*Vad menas egentligen med
patriarkat och vilken relation
råder mellan patriarkat och kapitalism?
Frågor av detta slag behandlas i denna artikel,
där olika sätt att teoretiskt och empiriskt bestämma patriar-
katets innehåll diskuteras. Syftet är att visa vilken kun-
skap dessa olika 'bestämningar' ger oss om kvinno-
förtryckets orsaker. Kunskap som kan och bör få
konsekvenser för utformandet av kvinno-
politiska strategier.*

Begreppet patriarkat har under 1970-talet börjat användas allt mer inom kvinnoforskningen och i kvinnopolitiska sammanhang. Det är inget nytt begrepp men det har i och med den nya kvinnorörelsen fått en ny innebörd och täcker förhållanden som rör kvinnoförtryck. Begreppet används emellertid på väldigt olika sätt och det är vanligt att det inte alls definieras utan behandlas som om vi alla vet vad som avses med det. Och det är klart att skall det bara vara en synonym för kvinnoförtryck, så är det ju inte mycket att orda om. Men det framgår i olika kvinnoforskares arbeten att man har andra aspirationer med patriarkatsbegreppet. Att det är, eller skulle kunna bli, ett redskap för att få kunskap om kvinnoförtryckets orsaker. Med andra ord ett analytiskt begrepp till skillnad från ett mer beskrivande. Frågan som då inställer sig är hur begreppet mer specifikt används i dag och vilken kunskap denna användning ger oss samt vilka konsekvenser denna kunskap i sin tur får för utformandet av kvinnopolitiska strategier.

Det var dessa frågor och det faktum att vi själva i vårt forskningsarbete konfronterades med patriarkatsbegreppet som fick oss att sätta oss ner och gemensamt läsa och diskutera antologin *Women and Revolution: A Discussion of the Unhappy Marriage of Marxism and Feminism* (Sargent red 1981),

vars utgångspunkt är en artikel av Heidi Hartmann där hon försöker att teoretiskt bestämma begreppet. När hennes artikel publicerades 1979 i tidskriften *Capital and Class* väckte den en livlig debatt och det är några av inläggen i denna som finns samlade i boken. Att vi har valt denna bok som underlag för en diskussion beror bl a på följande. För det första är det hittills den bok som mest koncentrerat och utifrån olika synvinklar behandlar begreppet.¹ För det andra är boken spännande och innehållsrik och ger upphov till många frågor.

Den är därför viktig att introducera i den skandinaviska debatten. Sist men inte minst har Heidi Hartmann, åtminstone i Sverige, fått ett stort inflytande bland kvinnoforskare, och det kan då vara på sin plats att ta upp såväl hennes artikel som den kritik som riktats mot hennes tankegångar och de alternativa synsätt som lagts fram.²

Från början var vår ambition att täcka in en större del av dagens teoretiska debatt inom kvinnoforskningen, men vi fann att vår redogörelse skulle bli alltför översiktlig.

Att vi valde att koncentrera oss på denna bok innebär därför att vi begränsar oss till den amerikanska debatten och i stort sett utelämnar den debatt som förts på kontinenten och i England.³ Genom vårt urval av artiklar menar vi ändå att vi kan fånga

in några av huvudtendenserna i dagens diskussion.

En av huvudfrågorna i denna diskussion är huruvida det går att förena ett marxistiskt och ett feministiskt perspektiv. Här står uppfattning mot uppfattning – alltså ett totalt förkastande av den marxistiska teorins förmåga att förklara kvinnornas särställning i samhället till olika försök att analysera problemet med i det närmaste oförändrad teoretisk ram och med etablerade begrepp. Grovt kan tre olika uppfattningar urskiljas. En marxistisk, en feministisk och en tredje där man på olika sätt försöker förena ett marxistiskt och ett feministiskt perspektiv. Det är i de två senare fallen som patriarkatsbegreppet kommer till användning.

Innan vi går in på de olika artiklarna skall vi kort redogöra för den teoretiska debatt som fördes på 70-talet. Artiklarna i boken bygger vidare på denna och kan ses som försök att lösa problem och motsägelser som man tidigare hamnat i.

Bakgrund

Det tidiga 70-talets radikalfeministiska litteratur gick till stor del ut på att bevisa att det överhuvudtaget existerade ett kvinnoförtryck och att detta försumrats av marxister, såväl teoretiskt som praktiskt politiskt.⁴ När begreppet patriarkat kom till användning var det för att peka på att det existerade ett *system* av manlig dominans och kvinnlig underordning. Begreppet var mer deskriptivt än analytiskt. Detta framkommer i Kate Millets bok *Sexual Politics* (1970). Hon definierar patriarkat som 'the rule of men'. Enligt henne är alla samhällen patriarkala och styrda av två principer: män dominerar kvinnor och äldre män dominerar yngre män. Dessa patriarkala relationer genomsyrar samhällets olika nivåer och klasser, och har funnits i alla historiska epoker, om än formerna varierat. Någon sammanhängande teori om grunderna till kvinnans underordnade ställning finner vi inte hos Millett. En sådan teori försökte däremot Shulamith Firestone att utveckla i boken *The Dialectics of Sex* (1970),

där hon hävdade att kvinnoförtryckets grund stod att finna i biologin, i kvinnornas reproduktiva förmåga och männens strävan att kontrollera kvinnornas sexualitet. Hon såg samhället som uppdelat i skilda biologiska klasser och kvinnofrigörelse blev för henne detsamma som frigörelse från det sexuella förtrycket.

Från marxistiskt håll reagerade man emot att radikalfeminister endast diskuterade ett av förtryckssystemen, det som gällde kvinnorna, och att klassförtrycket kom i skymundan. Vidare tog man avstånd från enkla biologiska förklaringar av den typ som Firestone lagt fram. Problemet var att länka analysen av reproduktionen och de över- och underordningsmönster som är förknippade med denna till en generell samhällsanalys. Juliet Mitchell deklarerade i *Womens Estate* (1973) att det gällde att ställa feministiska frågor och försöka ge marxistiska svar. I debatten som följde gjordes försök att med hjälp av olika varianter av marxistisk teori inbegripa kvinnorna och den reproduktiva sfären i analysen. I den sk hemarbetsdebatten var huvudfrågan huruvida kvinnors obetalda arbete i hemmet utgjorde en del av mervärdet och sålunda bidrog till kapitalackumulationen. I förlängningen av detta låg också att kvinnorna härigenom skulle kunna räknas som en revolutionär kraft.⁵ Andra tog upp kvinnornas roll i produktionen till behandling och här gjordes bl.a. försök att utveckla teorin om reservarmén.⁶ Överlag gäller att man i dessa analyser i stort sett höll sig inom ett marxistiskt paradigm och i många fall verkar man mer ha varit intresserad av att bevisa teorins hållbarhet än av att förklara kvinnoförtrycket. Man ställde inte de feministiska frågor, som Mitchell efterlyst.

Fördelen jämfört med tidigare marxistiska analyser, var att kvinnors arbete, i hemmet och på arbetsmarknaden, nu synliggjordes. Men inte heller här lyckades man att teoretiskt förena reproduktion och produktion, vilket gav upphov till en mer specificerad kritik av marxismen utifrån ett feministiskt perspektiv. Det var inte fråga om ett totalt avståndstagande, utan snara-

re olika försök att utveckla ett komplement till den marxistiska teorin och att omdefiniera vissa begrepp så att de skulle inkludera den mänskliga reproduktionen. Det är i detta sammanhang som begreppet patriarkat återigen börjar användas. Det gemensamma för de arbeten vi här åsyftar är att de har en sk 'tvåsystem-teori' (dual system approach). Detta innebär att man argumenterar för existensen av två oberoende men interagerande system, ett som rör klassrelationerna — feodalism, kapitalism osv — och ett som rör relationerna mellan könen — patriarkat. Inom denna kategori kan grovt två forskningsinriktningar urskiljas. Å ena sidan de som menar att patriarkatet har sin grund i den mänskliga reproduktionen, å andra sidan de som ser patriarkatet som en ideologisk eller psykologisk struktur. Gränsen mellan kvinnoförtryckets respektive klassförtryckets bas blir i dessa arbeten mer flytande än i mer renodlade varianter, av detta synsätt, där hemarbetet betraktats som ett eget produktionsätt och som basen för kvinnoförtrycket.⁸ Ofta innebär utgångspunkten i de två systemens oberoende emellertid att den marxistiska teorin trots allt lämnas relativt orörd. (Ett problem som vi skall återkomma till längre fram.)

'The unhappy marriage of marxism and feminism'

Det är i detta skede av debatten som boken *Women and Revolution*... kommer in. De artiklar som vi valt att diskutera här är de som är av mer generell karaktär och som gör anspråk på att försöka utveckla nya teorier och angreppssätt. Vi börjar med en ganska utförlig genomgång av Heidi Hartmanns artikel 'The Unhappy Marriage of Marxism and Feminism', eftersom det är den som övriga författare profilerar sig emot. Hartmann företräder en tvåsystem-teori. Hon definierar patriarkatet som ett system av materiella relationer som inte rör enbart reproduktionen och försöker därmed överbrygga den analytiska åtskillnad mellan familj och ekonomi som karaktäriserat tidigare liknande analyser. Därefter

tar vi upp Sandra Hardings artikel 'What Is the Real Material Base of Patriarchy and Capital?' Hon har liksom Hartmann, en tvåsystem-teori, men definierar patriarkatet som en psykologisk struktur. Den tredje artikel som vi behandlar är Azizah Al-Hibris 'Capitalism is an Advanced Stage of Patriarchy: But Marxism is not Feminism'. Även hon ser patriarkatet som en psykologiskt grundad struktur, men hon avvisar existensen av två parallella likvärdiga sociala strukturer och hävdar i stället att det är patriarkatet som ligger till grund för alla former av förtryck. Till sist tar vi upp Iris Youngs 'Beyond the Unhappy Marriage: A Critique of the Dual Systems Theory'. Som framgår av titeln är även hon kritisk mot det angreppssätt som bl a Hartmann företräder. Hon vill undvika termer som kapitalism och patriarkat och menar i stället att de olika förtrycksstrukturerna, såväl när det gäller kön som klass, kan analyseras med hjälp av begreppet arbetsdelning.

Patriarkat — ett system av materiella relationer

Den kritik som Hartmann riktar mot såväl tidigare marxistiska analyser som mot analyser av marxistiska feminister är att de inte ser någon reell motsättning mellan män och kvinnor. Huvudmotsättningen är genomgående den mellan arbete och kapital. Det gäller Marx och Engels och det gäller nutida marxister som t ex Eli Zaretsky. (1976) De förra ser privategendomen som roten till kvinnoförtrycket, för den senare är det åtskillnaden mellan produktion och reproduktion som är det centrala. Det är kapitalet som är boven i dramat, inte mannen. Mot detta hävdar Hartmann, att det obetalda hemarbetet primärt är ett arbete för mannen och att det därmed existerar en objektiv konflikt mellan män och kvinnor. Medan Zaretsky menar att kvinnors arbete *ser ut* att vara för mannen men i realiteten är till för kapitalet, menar vi att kvinnors hemarbete *i realiteten* är för mannen — samtidigt som det naturligtvis också reproducerar kapitalismen. (Sargent 1981, s 56) Genom att enbart fokusera på kapita-

lets intressen döljs det faktum att män och kvinnor har motsatta intressen, mål och strategier, menar Hartmann.

Hon hävdar, i likhet med Mitchell, att det gäller att ställa *feministiska frågor* – dvs ställa frågor om grunden till mansdominansen – och försöka finna *marxistiska svar*. Mitchell kritiserar dock för att hon i sin analys inte försöker att materiellt förankra patriarkatet utan i stället ser det som en ideologisk struktur.

Hartmann håller fast vid marxismens grundläggande kategorier och begrepp och menar att den marxistiska teorin är adekvat som samhällsteori men att den saknar begrepp för könsskillnaderna i samhället och därmed inte förmår att förklara denna aspekt av verkligheten. Detta tomrum i teorin – som hon likställer med det tomrum som tidigare funnits när det gällt analysen av de sk mellanskikten – menar hon att en materialistisk förankrad feministisk teori kan fylla.

Hartmann definierar patriarkat som 'en uppsättning av sociala relationer mellan män, vilka trots att de är hierarkiska grundlägger och skapar beroendeförhållanden och solidaritet mellan män som möjliggör för dem att dominera kvinnor.' (Sargent 1981, s 14) Den materiella grunden för männens dominans är deras *kontroll av kvinnors arbetskraft*. Kontrollen upprätthålls genom att kvinnor utesluts från viktiga produktiva resurser och genom sexuella restriktioner. Det monogama patriarkala äktenskapet ses som en form av patriarkal institution, som på ett effektivt sätt möjliggör männens kontroll av dessa områden, arbete och sexualitet.⁹

Frågan om patriarkatets uppkomst lämnar Hartmann i stort sett åt sidan och utgår i stället från att det existerar. Hon ser inget nödvändigt samband mellan den patriarkala strukturen och produktionssättet i den bemärkelsen att förändringar i det ena innebär förändringar i det andra. Så kan t ex ett samhälle övergå från kapitalism till socialism och lämna den patriarkala strukturen orubbad. Hon betonar dock att patriarkatets form och innehåll är olika under olika produktionssätt och att man därför

bör tala om patriarkal kapitalism, patriarkal socialism, osv.

Om man, som Hartmann, hävdar att patriarkatet är en autonom social struktur, med en egen dynamik, så måste man också gå vidare och fråga vari denna dynamik består. Varför strävar männen efter att kontrollera kvinnorna? Det enda explicita svar på den frågan som vi kunnat finna i Hartmanns artikel är följande:

'Genom att kontrollera kvinnors tillgång till resurser och kvinnors sexualitet får männen möjlighet att kontrollera kvinnors arbetskraft. Avsikten är både att de ska kunna tjäna männen på många olika sätt, personligt och sexuellt, och att de ska ta hand om barnen. De tjänster kvinnor gör männen och som gör att de slipper utföra många otrevliga uppgifter, sker såväl utanför som innanför familjens ramar.' (Sargent 1981, s 15)

Hon menar alltså att patriarkatets drivande kraft är männens behov av service och önskan att slippa ifrån trista arbetsuppgifter. Detta är kanske att utläsa väl mycket ur en enda utsaga, men faktum kvarstår att Hartmann inte lyckas reda ut vad som konstituerar patriarkatets egen dynamik. Detta får konsekvenser för hennes fortsatta analys där det framgår att den patriarkala strukturen ändå underordnas klasstrukturen. Det blir den senare som bestämmer den historiska periodiseringen.

Detta kommer fram i den del av artikeln där hon försöker konkretisera sitt resonemang och applicera det på förhållandet mellan patriarkat och kapitalism. Hennes utgångspunkt är att kapitalismen, rent teoretiskt, inte hade behövt bli patriarkal, men att en historisk förening mellan kapitalistiska och patriarkala strukturer ägde rum. Män och kapitalister löste gemensamt en del av de konflikter som uppstod, genom att upprätthålla patriarkatet. Det historiska exempel hon tar upp, är framväxten av familjelönen¹⁰ och hennes argumentation låter ungefär så här: kvinnorna utgjorde på 1800-talet en billig arbetskraft och konkurrerade som sådan med männen på arbetsmarknaden. Att kvinnorna lönearbetade medförde också att familjelivet

René Magritte: 'Den färdiga buketten', 1957. Ur Der Goldene DuMont-Kunstkalender 1975.

blev kaotiskt. Kvinnorna kunde inte på ett tillfredsställande sätt tjäna två herrar — kapitalister och maken — samtidigt. Problemen med konkurrensen från kvinnornas billiga arbetskraft skulle man ha kunnat lösa genom att verka för dessa gruppers fackliga organisering, men detta skulle inte ha löst problemet med det kaotiska familjelivet. Familjelönen blev lösningen på båda dessa problem. Männen kunde motivera att de skulle ha de bättre betalda arbetena samt att de skulle ha högre löner med hänvisning till att de ensamma skulle försörja en hel familj, samtidigt som detta också garanterade ordning, trygghet och service i hemmen. Om inte patriarkatet funnits, argumenterar Hartmann vidare, skulle en enad arbetarklass ha kunnat konfrontera kapitalismen. Men i stället blev det så att de patriarkala relationerna delade upp arbetarklassen i två delar; männen tilläts att bli köpta på kvinnornas bekostnad. Den konflikt som rått mellan patriarkala och kapitalistiska intressen när det gällt kvinnornas arbetskraft löstes genom familjelönen, vilken enligt Hartmann skall ses både som en manifestering av patriarkatet och som den mekanism som är mest grundläggande för dess vidmakthållande. På detta sätt har patriarkala relationer format kapitalismen. Kapitalistiska värderingar å andra sidan bestämmer patriarkatets 'goda'. Det som uppfattas som positivt manliga egenskaper idag — framåtanda, konkurrensförmåga, rationellt handlande, etc — utgör samtidigt en beskrivning av de värden som dominerar i det kapitalistiska samhället.

Hartmanns utläggning rörande familjelönen ger upphov till många nya tankar och uppslag. Den visar hur viktigt det är att vi konkretiserar våra idéer och utgör ett bra exempel på hur man genom nya frågor och angreppssätt 'ser' nya saker. Trots detta lyckas hon ändå inte övertyga oss om att det är i termer av konfrontation mellan patriarkala och kapitalistiska strukturer vi ska analysera grunderna för männens dominans. Vi har två huvudinvändningar. För det första att hon inte lyckas att analytiskt åtskilja basen för patriarkatet från ba-

sen för kapitalismen i sin konkreta analys. Männens önskan om familjelön har två orsaker, skriver hon, å ena sidan att de vill ha kvinnan hemma och å andra konkurrensen på arbetsmarknaden. Den senare är ju en del av den kapitalistiska strukturen och det är faktiskt denna konkurrens som i hennes analys framstår som det mest avgörande för familjelönens uppkomst. Vad är det då för mening att tala om två strukturer om de är så svåra att skilja åt. För det andra behandlar hon patriarkatet på ett nästan funktionalistiskt sätt. Det ses som ett system med olika behov och intressen och utan interna motsättningar. Männen vill ha tillgång till kvinnornas service i hemmen och kapitalisterna vill också ha tillgång till deras arbetskraft. Motsättningar mellan systemen diskuteras, däremot inte eventuella motsättningar inom systemen. Och trots att Hartmann har som uttrycklig utgångspunkt att det existerar en objektiv motsättning mellan män och kvinnor så diskuterar hon överhuvudtaget inte kvinnornas roll. De blir till viljelösa objekt — offer för männen och kapitalet. Historien verkar ödesbestämd — hur kvinnorna, framgångsrikt eller ej, kan motstå eller bidra till förtrycket förblir dolt. Det är männens historia Hartmann skriver, om än något ensidigt och mekaniskt. Även om männen har makten och av den anledningen är de synliga historiska subjekten, är det en lika felaktig utgångspunkt, som att enbart skriva de dominerande klassernas historia.

Patriarkat — männens behov att dominera

Liksom Hartmann försöker Harding förena marxistisk och feministisk teori. Hon tror dock, i motsats till Hartmann, att den marxistiska teorin i denna process kommer att genomgå betydande förändringar. Hon menar att denna teori inte endast saknar könskategorier utan att den är 'sexistisk' och att de centrala begreppen därför måste revideras. Hon vill utvidga begreppet materiell bas, som i traditionell marxistisk teori är en ekonomisk kategori, till att innefatta även den psykologiska dimensionen. Arbetsdelningen och de personlighetsskill-

nader mellan könen som den ger upphov till är centralt i hennes förklaring. För Harding är det de könsskillnader som uppkommer genom socialisationsprocessen – där pojkarna lär sig att dominera och flickorna att lyda och underordna sig – som utgör basen för både patriarkat och kapitalism. I detta går hon längre än Hartmann, som visserligen utvidgar begreppet genom att också inkludera arbetsdelningen mellan könen, men som ändå ser den materiella basen som en ekonomisk kategori. Hardings fokusering på psykologiska mekanismer innebär dock att hon förlorar det större sociala och ekonomiska sammanhang, vari medvetande och socialisation utgör en del, ur sikte.

Harding utgår från arbeten av Nancy Chodorow (1978) och Jane Flax (1978) och delvis också Dorothy Dinnerstein (1976), när hon omdefinierar begreppet materiell bas. Hennes centrala tes kan sammanfattas på följande vis: de flesta samhällen är hierarkiska och kännetecknas av en köns-mässig arbetsdelning.¹¹ Kvinnor har lägre status än män och är primärt ansvariga för barnuppfostran. Både pojkar och flickor identifierar sig först med sin mor. Deras socialisationsprocess skiljer sig emellertid åt. Detta beror till en del på skillnader i identifikationen och på deras mödrars beteende. Än viktigare är dock att medan flickor kan fortsätta att identifiera sig med modern så måste pojkar byta identifikationsobjekt, från modern till fadern. För flickor innebär detta att de aldrig på allvar bryter denna tidiga tillgivenhetsrelation till modern. Som ett resultat av detta blir de ambivalenta i förhållande till sin mor och tenderar att bli överdrivet omvårdande och altruistiska. I bland så till den grad att de stöder auktoritära personlighetsdrag hos män. Pojkar däremot måste förneka sin tidiga identifikation med modern och ser sig därmed som annorlunda än kvinnor. Detta byte av identifikationsobjekt sker inte utan problem, men underlättas av att de ska identifiera sig med en person som har högre social status i samhället, deras far och senare andra män. Deras 'jag' tar form i den process där de blir en manlig person,

genom att ta avstånd från en nedvärderad kvinna. Härigenom produceras män som är extremt rationalistiska och har behov av att dominera och kontrollera såväl sina egna känslor och kroppar som av att dominera andra. Det är detta behov av att dominera, som sedan ligger till grund för både kapitalism och patriarkat.

Harding lyckas dock inte, eller försöker inte att relatera denna socialpsykologiska analys och en analys av ekonomin som hon inledningsvis aviserar. Gången i hennes argumentation är i detta fall något förvirrad, milt uttryckt. Å ena sidan argumenterar hon för att kapitalism och patriarkat är två separata sociala strukturer. Detta är ett utgångsantagande som inte problematiseras närmare. Å andra sidan hävdar hon att båda dessa strukturer vidmakthålles genom samma mekanism, nämligen mäns psykologiska drift att dominera, hon diskuterar emellertid inte närmare hur den kapitalistiska klasstrukturen uttrycker detta dominansbehov utan koncentrerar sig på att diskutera de patriarkala relationerna. Hennes definition av patriarkat är mycket abstrakt och förutsätter att barnuppfostran och barnomsorg är kvinnors uppgift. Det är oklart om hon menar att hon härigenom definierar generella manliga/kvinnliga personlighetsstrukturer giltiga för alla samhällen där kvinnor sköter barnen eller om hon har ambitionen att endast uttala sig om kapitalismen. Många av de egenskaper som Harding karaktäriserar som manliga, såsom rationalitet, önskan att dominera naturen och dualismtänkandet stämmer in på dagens västliga kultur, men kan inte generaliseras till att gälla andra samhällen och andra historiska epoker.

Harding försöker förklara varför män har en önskan att dominera över kvinnor och förlägger orsaken till socialisationsprocessen. Hon fångar därmed in en dimension som saknas i Hartmanns analys. Å andra sidan lyckas hon inte alls, och försöker knappast heller, att relatera till övriga samhälleliga förhållanden, något som trots allt Hartmann försöker, om än kritik kan riktas mot hennes resultat.

Eva Härstedt-Carlsson: 'Trion'. Masker 1981. Foto Anders Torhell.

Patriarkat — männens strävan efter odödlighet

Frågan om kvinnoförtryckets historiska ursprung, vilket var av underordnad betydelse hos Hartmann och Harding, är den centrala i Al-Hibris artikel. Hon hävdar dessutom att hon genom sin analys kommer åt den mekanism som ligger till grund för kvinnoförtrycket i alla samhällen och säger att den grundläggande sociala strukturen är den patriarkala och att kapitalismen är en avancerad form av patriarkat.

Hennes förklaring är i grunden psykologisk. Såväl kvinnoförtrycket som alla andra former av förtryck härleds ur mannens strävan efter odödlighet. Förtryckets historiska ursprung är det manliga psyket, den drivande kraften i historien likaså. Hennes antagande är att strävan efter odödlighet är en grundläggande psykisk disposition hos människorna.¹² Kvinnorna har genom sin förmåga att föda barn ett existentiellt

övertag i förhållande till männen eftersom de i och med detta uppnår ett visst mått av odödlighet. I de tidigaste mänskliga samhällena kände man sannolikt inte heller till männens roll i fortplantningen, hävdar Al-Hibri. Kvinnorna besatt egenskaper som inte männen hade — de kunde blöda utan att förblöda och framför allt kunde de producera en avkomma. För mannen blev kvinnan 'den andra'. I kraft av sin reproduktiva förmåga blev hon en hotfull varelse.

Mannens svar i denna situation blev att skaffa sig kontroll över kvinnan och reproduktionen, genom sexuella restriktioner och ritualer av olika slag. Ett annat svar var att skaffa sig kontroll över och utveckla produktionen och därigenom stärka positionen gentemot kvinnorna. Även den teknologiska utvecklingen skall ses i ljuset av den mänskliga strävan efter dödlighet, hävdar Al-Hibri. I denna uttrycker män-

nen sin önskan om att kunna producera en avkomma. Mannen kunde här förverkliga sig och göra sig odödlig genom tingen.

'Man kan sålunda dra slutsatsen att både manlig teknologi och patriarkat baserar sig på mannens känsla av otillräcklighet och dödlighet gentemot kvinnan och hans önskan att överskrida sitt mänskliga villkor genom att tvinga sig själv in i livscykeln som han *upplever* att han har blivit utestängd från, utan att han har gjort något fel.' (Sargent 1981, s 174)

Al-Hibris teoretiska utläggningar rör huvudsakligen de tidigaste mänskliga samhällena och kopplingarna till dagens situation och den avancerade teknologiska utvecklingen är mer parentetisk. Hon hävdar dock att strävan efter odödlighet också är drivkraften bakom klasskiktningen i olika samhällen.

'...kapitalisten (och på ett annat sätt, den feodala godsägaren också) tillägnar sig arbetet och arbetarens produkt. Eller annorlunda uttryckt han tillägnar sig mannens barn precis som han tidigare har tillägnat sig kvinnans. Härigenom ackumulerar han makt indirekt genom andra ansträngningar. Detta förmodas öka hans känsla av tillräcklighet och bidra till hans önskade odödlighet...' (Sargent 1981, s 182)

Genom att utvidga sin teori på detta sätt lyckas Al-Hibri teoretiskt sammanbinda patriarkat och kapitalism, men å andra sidan blir hennes teori mycket abstrakt och ahistorisk. Vad vi saknar är en konkret koppling till samhällets totala sociala organisation och reproduktionsbehov. En koppling som skulle kunna föra bort från den psykologiska reduktionismen.

Även om vi skulle acceptera Al-Hibris antagande om att strävan efter odödlighet är människans viktigaste drivkraft så kvarstår frågan om varifrån männen får sin makt att kontrollera kvinnorna. Är det den fysiska styrkan som är avgörande? Är det ställningen i produktionen? Är det förhållanden inom reproduktionen? Den enda förklaringen till kvinnornas underkastelse som Al-Hibri ger är, att kvinnorna inte hade någon anledning att kämpa med männen om herraväldet. Det verkar här

som om hon ser produktionen och teknologin som i sig maktalstrande. Kvinnorna insåg inte detta och berövades därför all samhällelig makt.

En viktig poäng hos Al-Hibri är, som vi ser det, att hon, till skillnad från t ex Hartmann, utgår från att kvinnorna är starka och i vissa lägen i stånd att utöva makt. Kvinnorna framstår här inte endast som objekt för förtryck. Att männens strävan att kontrollera skulle kunna ges en enbart psykologisk förklaring ställer vi oss emellertid tveksamma till.

Al-Hibri kan inräknas i den radikalfeministiska traditionen i det att hon ser kvinnoförtrycket som den primära formen för förtryck och genom att hon tar reproduktionsförhållandet till utgångspunkt. Hennes inlägg har också de svagheter som ofta karakteriserar radikalfeministiska analyser – hennes resonemang är mycket abstrakta och ahistoriska. Bland dagens radikalfeminister finns dock stora skillnader när det gäller var man lägger tonvikten i sin analys. Vissa betonar psykologiska mekanismer medan andra mer tar fasta på de ekonomiska sidorna av reproduktionen. En bok som vi vill nämna i detta sammanhang är Marielouise Janssen-Jurreits *Sexism* (1979). Hon hävdar där, i likhet med Al-Hibri, att patriarkatets grund ligger i fortplantningen, men framhåller att denna har en dubbel funktion i det mänskliga samhället – en meningsskapande och en ekonomisk. Al-Hibri uppehåller sig helt vid den förra, medan Janssen-Jurreit betonar den senare, samtidigt som hon framhåller vikten av att sätta in fortplantningen i sitt historiska och sociala sammanhang.

Kön och arbetsdelning

Young avvisar såväl ett radikalfeministiskt angreppssätt som 'dual system approach' och ifrågasätter överhuvudtaget värdet av ett patriarkatsbegrepp.¹³ Hon kritiserar ingående Hartmanns artikel och försöker komma vidare och hitta en gemensam förklaring till kvinnoförtryck och kapitalism.

Den kritik hon riktar mot Hartmann är att hon inte lyckas att analytiskt åtskilja

basen för patriarkatet från basen för kapitalismen, dvs det vi tog upp ovan. Hon menar vidare att man genom att göra denna åtskillnad medverkar till att frågan om kvinnoförtrycket förblir ett perifert problem inom marxismen. Detta vill Young inte acceptera utan hävdar att vi måste utarbeta en teori om det kapitalistiska patriarkatet som *ett* socialt system. Ett system som har könsskillnaderna som ett viktigt kännetecken.

Den centrala kategorin i en sådan teori skulle vara *arbetsdelning* i stället för klass. Hon menar att detta begrepp var grundläggande i Marx (och Engels) arbeten, men att det förblivit outvecklat inom marxismen. 'Det har fördelen, menar hon, av att vara bredare och det ligger på en konkretare analysnivå än klassbegreppet. 'Det är relaterat till själva *arbetet*, och till de sociala och institutionella förhållanden som är förknippade med detta, och inte, som begreppet klass, direkt relaterat till ägandet, dvs förhållandet till produktionsmedel och produktionsresultat.' (s 51) Hitills har varje existerande samhälle kännetecknats av en utvecklad arbetsdelning efter kön, hävdar Young, och ger här begreppet arbete en vid definition — alltifrån barnafödande och barnuppfostran till lönearbete på fabrik. Hon framhåller vidare att arbetsdelningen efter kön inte endast är en av flera differentieringsprinciper utan att den är den mest *grundläggande* när det gäller produktionsförhållandenas struktur. Det var den första arbetsdelningen och i de sk primitiva samhällena, den enda institutionaliserade formen av arbetsdelning. Andra former av arbetsdelning kan endast förstås i ljuset av förändringar i denna. Så byggde tex klass-samhällets uppkomst på att den könsmässiga arbetsdelningen förändrades.

Ställningen i arbetsdelningen bestämmer såväl en individs medvetande, som mönstren av samarbete respektive konflikt, menar Young. Med hjälp av detta begrepp kan vi därpå också komma åt motsättningar mellan olika kategorier av kvinnor. Om vi däremot diskuterar i termer av två system är själva utgångspunkten den att alla kvinnor drabbas av samma typ av förtryck.

Enligt Hartmann är den könshierarkiska arbetsmarknaden under kapitalismen inte ett uttryck för kapitalets logik utan ett resultat av patriarkatet. Att det skulle vara fråga om en dylik, enkel anpassning, avfärdas av Young. Hon ser i stället könshierarkin som en av hörnstenarna i kapitalismen. Den är uppbyggd på att män definieras som primära och kvinnor som sekundära. 'Ett centralt drag hos kapitalismen är att alla potentiellt produktiva människor inte är anställda och att detta fluktuerar. Arbetskraften blev uppdelad i primära och sekundära arbetare... existensen av en patriarkal ideologi i kombinationen med nödvändigheten av att kvinnor är nära barnen, samverkade till att göra kön till det mest naturliga kriteriet för en uppdelning av arbetskraften.' (s 58) Detta kan synas som hårklyveri. Det innebär dock att Young och Hartmann på ett grundläggande sätt skiljer sig åt när det gäller synen på kvinnoförtryckets nödvändighet under kapitalismen. Medan Hartmann inte ser något nödvändigt samband, så hävdar Young att den 'patriarkala kapitalismen' var den enda historiska möjligheten. 'Min tes är att marginaliseringen av kvinnor och därigenom vår ställning som sekundär arbetskraft är ett väsentligt och grundläggande drag i kapitalismen.' (s 58)

Young försöker inte att utveckla någon helhetsteori, men förespråkar en teori som är socialt och historiskt förankrad. Hon ställer frågor på en konkret nivå och har inte ambitionen att finna ett svar på alla typer av förtryck. Till skillnad från de övriga författarna vi behandlat tar Young i sin analys fasta på de skillnader som existerar mellan olika kategorier av kvinnor. En fråga som hon emellertid inte alls problematiserar är varför arbetsdelningen överhuvudtaget blir hierarkisk. Därmed kan hon heller inte förklara varför arbetsdelningen mellan könen är kopplad till över- och underordning.

Artikeln är mycket allmänt hållen och de konkreta implikationerna av det föreslagna angreppssättet inte överblickbara. När vi läste artikeln gick våra tankar osökt till Alexandra Kollontajs idéer, men till skill-

nad från denna så kritiserar Young här marxismens grundläggande begrepp och ifrågasätter kalssbegreppets status.

Sammanfattning och slutsatser

Vi har här diskuterat och kommenterat fyra artiklar i antologin *Women and Revolution: A Discussion of the Unhappy Marriage of Marxism and Feminism* som försöker förklara orsakerna till kvinnoförtrycket och till dess vidmakthållande.

Vi börjader med två marxistiska feminister Hartmann och Harding, som argumenterar för att patriarkat och kapitalism är två oberoende men interagerande system, men som definierar patriarkat olika. Hartmann ser patriarkat som ett system av materiella sociala relationer, vilka i sin tur har en materiell grund i männens kontroll över kvinnors arbete. Det patriarkala systemet har undergått historiska förändringar i anknytning till förändringar i produktionsförhållandena. Harding har ett mer ahistoriskt synsätt. Patriarkat är för henne en psykologisk struktur, grundad i männens behov av att kontrollera kvinnorna. Det mest centrala för henne är hur patriarkala värderingar och könsskillnader internaliseras via barnuppfostran. Hur kapitalism och patriarkat hänger ihop försöker hon inte utreda närmare.

Det nya i dagens debatt är just dessa olika försök att identifiera och teoretiskt bestämma en – mer eller mindre – autonom patriarkal struktur i samhället. Här kan man sedan ha olika uppfattningar om i vilken grad detta innebär att den marxistiska teorin bör revideras. Al-Hibri förespråkar en lösning som i realiteten innebär ett förkastande av den marxistiska teorin. Hon avvisar existensen av två parallella sociala strukturer, en kapitalistisk och en patriarkal och hävdar i stället att patriarkatet, som hon menar har sin grund i männens strävan efter odödlighet, är den struktur som ligger till grund för alla former av förtryck – även klassförtrycket.

Att det överhuvudtaget är ett patriarkatsbegrepp vi behöver för att förstå kvinnornas särställning i samhället be-

strids å andra sidan av flera författare i boken. En av dem är Young. Hon, liksom Al-Hibri, går emot tanken om att det skulle existera två parallella sociala strukturer och skisserar ett alternativt tillvägagångssätt där hon menar att det är med hjälp av begreppet arbetsdelning – som ju var centralt framförallt i Marx' tidigare arbeten – som vi kan komma vidare och fånga olika förtrycksstrukturer – såväl när det gäller kön som klass.

Gemensamt för de författare som använder sig av begreppet patriarkat är att de ger det en mycket *abstrakt* innebörd. Det blir på så sätt ett begrepp med begränsade historiska och konkreta implikationer. Detta blir särskilt markant hos Harding och Al-Hibri, som inte ger någon tillfredsställande förklaring av variationer och förändringar. Hos dessa finns också en tendens att projicera de former av kvinnoförtryck som existerar i dag, bakåt i historien. Beskrivningen av de karaktäristiska manliga egenskaperna hos Harding, är ett exempel på detta.

Användningen av ett abstrakt och ahistoriskt patriarkatsbegrepp leder tanken till att det finns en *grundorsak* till kvinnoförtrycket och att den är den vi skall söka. I de arbeten vi har berört finns en tendens att söka *en* yttersta orsak, om än författarna skiljer sig åt i sin bedömning av vilken denna orsak är. Vår uppfattning är att vi i våra teorier inte kan utgå från ett sådant antagande, utan att detta måste betraktas som en öppen fråga, som kan besvaras först efter mer djupgående studier av kvinnornas särställning i olika tyoer av samhällen. Annars utgår vi från det som skall bevisas och begränsar oss i vårt sökande efter kunskap.

Ett annat problem gäller det sätt som begreppet patriarkat används på i 'två-system-teorin' där befintliga begrepp endast kompletteras med ytterligare ett. Detta angreppssystem har visserligen fördelen av att inte reducera kvinnoförtryck till klassförtryck och vice versa, men å andra sidan lämnas härigenom den marxistiska teorin orörd, vilket innebär att de frågor feminister ställer förblir perifera problem i

den generella samhällsanalysen. Andra marxister behöver inte försöka ändra sina kategorier så att frågorna kan besvaras, utan kan helt enkelt hänvisa till patriarkatet. Det angreppssätt som tex Young företräder innebär mer av en utmaning, eftersom hon ifrågasätter de mest grundläggande kategorierna i den marxistiska samhällsanalysen. Vad det här gäller är att försöka hitta ett nytt allomfattande perspektiv, som inkluderar såväl reproduktion som produktion. Huruvida det är just begreppet arbetsdelning som bör tas till utgångspunkt för analysen vill vi däremot låta vara osagt.

Vi har ovan visat att de författare som använder patriarkatsbegreppet ger det väldigt olika innebörd. Trots detta tenderar det att bli accepterat som begreppet som förklarar kvinnoförtryck. Det börjar användas alltmer i såväl akademiska som politiska sammanhang. Kan det vara så att man – i och med att alla använder begreppet – tror sig ha funnit lösningen på ett teoretiskt problem. Eller beror det just på att det kan ges olika innebörd, så att alla kan använda det på sitt sätt. I stället för ettoreflekterat användande av patriarkatsbegreppet tror vi att det – på det stadium vi befinner oss – är frågandet, försöken att hitta nya vägar och begrepp som är det mest fruktbara. Dagens försök i den riktningen har vi funnit mycket inspirerande. Tex diskussionerna kring sexualitet och barnafödande kopplat till frågor av mer existentiell natur. Även om vi inte accepterar tex Al-Hibris psykologiska förklaring till kvinnoförtrycket så har just hennes artikel, liksom Hardings hos oss givit upphov till långa och livliga diskussioner. Att de sedan använder begreppet patriarkat är mindre intressant i sammanhanget.

Samtidigt som vi har varit kritiska mot sättet att använda begreppet patriarkat så vill vi framhålla som positivt i artiklarna att författarna så klart visar att könsrelationer måste placeras i centrum av varje samhällsanalys. En fördel med begreppet är också att det ger associationer till system och strukturer. En risk å andra sidan är att det döljer hur vi som individer accepterar

respektive gör motstånd mot förtryck. Individuella handlingar och motstridiga element i våra liv och vår historia måste också innefattas i analysen. Genom att använda patriarkat som ett abstrakt, allomfattande begrepp kan människors aktiva agerande förloras ur sikte. Som vi sett i artiklarna ovan finns en tendens att göra kvinnorna till viljelösa objekt i analyserna, till offer för patriarkala och kapitalistiska krafter.

Vi har i denna artikel kritiskt granskat och försökt ge en översikt över hur några kvinnoforskare i dag använder begreppet patriarkat. Det kan väl bitvis framstå som en hård kritik, kanske alltför hård. Att förklara kvinnoförtryckets orsaker är en stor och svår uppgift och vi sitter som sagt inte själva inne med svaret. De kvinnoforskare vi här behandlat har åtminstone försökt och på ett sådant sätt att det hos oss väckts en mängd nya frågor vetenskapliga och politiska. Vi hoppas att vi här har lyckats förmedla något av denna process och att du som läser detta blir inspirerad att delta i vidareutvecklingen av vår kunskap om kvinnoförtryckets orsaker och mekanismer.

NOTER

1. Trots att patriarkatsbegreppet ständigt återkommer i Kuhn och Wolpe (1978) och i Eisenstein (1978) saknas det i dessa böcker en mer systematisk och analytisk diskussion av begreppet. I Eisensteins bok tex, fränsett det introducerande kapitlet, diskuteras inte begreppet som sådant i de olika artiklarna.
2. Här vill vi särskilt hänvisa till Lindgrens (1982) och Schlyters (1982) diskussion och kritik av Hartmanns definition och användning av patriarkatsbegreppet.
3. Beträffande olika definitioner och sätt att använda patriarkatsbegreppet se tex Kuhn och Wolpe (1978), Janssen-Jurreit (1979), Delphy (1979). En bra översikt över den kontinentala och engelska debatten finns i Barrett (1982) och Beechey (1979).
4. Vi använder här en vid definition av radikalfeminister: de som ser könsförtrycket som det primära, vilket innebär att även klassförhållanden kan inkluderas i analysen. Detta gäller tex Millett (1970).

5. Följande artiklar presenterar några av de olika ståndpunkterna i denna debatt: Se-combe (1974), Della Costa och James (1973), Coulson m fl (1975).
6. Se bla Simmeral (1978) Bruegel (1979), Milkman (1979).
7. Se Prokop (1981), McDonough och Harrison och andra artiklar i Kuhn och Wolpe (1981), och Beechey (1979) för en diskussion om problemet, respektive Mitchell (1975) och Chodorow (1978).
8. Enligt Delphy (1977) finns det två produktionsätt, ett patriarkalt och ett kapitalistiskt. Dessa är autonoma, var och en med sina egna klasser och grunder till förtryck. Genom äktenskapet delar kvinnor en gemensam (patriarkal) klassposition. Inom äktenskapet får män kontroll över kvinnors kapacitet när det gäller arbete och reproduktion.
9. Definitionen och sättet att förklara patriarkatet påminner om Liljeströms användning av Levi-Strauss' tankegångar i bla *Det erotiska kriget* (1981). I Liljeströms arbete finns dock anspelningar och öppningar mot omfattande existentiella och psykoanalytiska förklaringar som helt saknas i Hartmanns redogörelse.
10. I Hartmanns artikel i KVT nr 1-2 1981, behandlas exemplet med familjelönen mer utförligt än vad vi har kunnat göra här.
11. En liknande framställning ger Liljeström i *Det erotiska kriget* (1981).
12. Trots att hon inte direkt hänvisar till det i sin förklaring fortsätter hon i de spår som psykoanalytiker sedan länge stakat ut. För en utförligare diskussion se tex Deutsch (1944, 1945) och Horney (1923).
13. En tidigare version av Youngs artikel finns översatt och publicerad i Zenit 73, nr 5, 1981, s 39-51.

LITTERATUR

- Acker Joan, från diskussioner av hennes pågående arbete 1982.
- Barrett Michèle, *Kvinnoförtryck, En marxistisk och feministisk analys*, Zenit förlag, Lund 1982.
- Beechey Veronica, 'On Patriarchy', *Feminist Review* nr 3 1979.
- Benston Margaret, 'The Political Economy of Women's Liberation' *Monthly Review*, Vol 21, nr 4 1969.
- Bruegel Irene, 'Women as a Reserve Army of Labour: a Note on Recent British Experience', *Feminist Review*, nr 3 1979.
- Chodorow Nancy, *The Reproduction of Mothering: Psychoanalysis and the Sociology of Gender*, University of California Press Berkeley, 1978.
- Coulson Margaret, Branka Magas och Hilary Wainwright, 'Women and the Class Struggle' *New Left Review*, nr 89 1975.
- Dalla Costa Mariarosa och Selma James, *The Power of Women and the Subversion of the Community*, Falling Wall Press, Bristol 1973.
- Delphy Christine, *The Main Enemy*, Women's Research and Resources Centre, London 1977.
- Deutsch Helene, *Psychology of Women*, Vol. I & II, New York 1944, 1945.
- Dinnerstein Dorothy, *The Mermaid and the Minotaur*, Harper & Row, New York 1976.
- Eisenstein Zillah, red, *Capitalist Patriarchy and the Case for Socialist Feminism*, Monthly Review Press, New York 1978.
- Fee Terry, 'Domestic Labor: An Analysis of Housework and its Relation to the Production Process', *Review of Radical Political Economics*, Vol 8, nr 1 1977.
- Firestone Shulamith, *The Dialectic of Sex: The Case for Feminist Revolution*, William Morrow, New York 1970.
- Flax Jane, 'The Conflict Between Nurture and Autonomy in Mother-Daughter Relationships and within Feminism', *Feminist Studies*, Vol 4 nr 2 1978.
- Gardiner Jean, 'Women's Domestic Labour', *New Left Review*, nr 89 1975.
- Gerstein Ira, 'Domestic Work and Capitalism' *Radical America*, Vol 7, nr 4-5 1973.
- Gornick Vivian och Barbara Moran, red, *Woman in Sexist Society*, Basic Books, New York 1971.
- Gough Ian och John Harrison, 'Unproductive Labour and Housework Again', *Bulletin of the Conference of Socialist Economists*, Vol 4 nr 1 1975.
- Hartmann Heidi, 'Kapitalismen, patriarkatet och könssegregationen i arbetet', *Kvinnovetenskaplig Tidskrift*, nr 1-2 1981.
- Hartmann Heidi, 'The Unhappy Marriage of Marxism and Feminism: Towards a More Progressive Union' *Capital and Class*, nr 8 1979.
- Horney Karen, 'The Dread of Women', *International Journal of Psychoanalysis*, nr 13 1932.
- Janssen-Jurreit Marielouise, *Sexism: manssamhällets ideologi och historia*, Norstedts, Stockholm 1979.

- Kuhn Annette och Ann-Marie Wolpe, red, *Feminism and Materialism*, Routledge and Kegan Paul, London 1978.
- Liljeström Rita, *Det erotiska kriget*, Liber, Lund 1981.
- Lindgren Gerd, 'Anpassning och protest. Om deltidsarbete i det kapitalistiska patriarkatet', *Kvinnovetenskaplig Tidskrift*, nr 2 1982.
- McDonough Roisin och Rachel Harrison, 'Patriarchy and Relations of Production', i Kuhn Annette och Ann-Mari Wolpe, red, *Feminism and Materialism*, Routledge and Kegan Paul, London 1978.
- Milkman Ruth, 'Women's Work and Economic Crisis: Some Lessons from the Great Depression', *Review of Radical Political Economics* Vol 8, nr 1 1976.
- Mitchell Juliet, 'Women: The Longest Revolution', *New Left Review*, nr 40 1966.
- Mitchell Juliet, *Women's Estate*, Vintage Books, New York 1973.
- Mitchell, Juliet, *Psychoanalysis and Feminism*, Pantheon Books, New York 1974.
- Millett Kate, *Sexualpolitiken* Stockholm 1971.
- Millett Kate, *Sexual Politics*, Doubleday, Garden City, New York 1970.
- Molyneux Mazine, 'Beyond the Domestic Labour Debate', *New Left Review*, nr 116 1979.
- Prokop Ulrike, *Kvinnors livssammanhang. Begränsade strategier och omåttliga önskningsar*, Rabén och Sjögren, Stockholm 1981.
- Rowbotham Sheila, *Manssamhälle och klassamhälle*, Pan/Norstedts, Stockholm 1976.
- Rowbotham Sheila, *Women's Consciousness, Man's World*, Penguin Books, Middlesex England, 1972.
- Sargent Lydia, red, *Women and Revolution: A Discussion of the Unhappy Marriage of Marxism and Feminism*, South End Press, Boston 1981.
- Schlyter Ann, 'Kvinnors liv och arbete i Lusakas kåkstäder', *Kvinnovetenskaplig Tidskrift*, nr 4 1982.
- Secombe Wally, 'The Housewife and her Labour under Capitalism', *New Left Review*, nr 83 1974.
- Simmeral Margaret, 'Women and the Reserve Army of Labor', *The Insurgent Sociologist*, Vol VIII, nr 2-3 1978.
- Vogel Lisa, 'The Earthly Family', *Radical America*, Vol 7, 1973.
- Zaretsky Eli, *Capitalism the Family and Personal Life*, Pluto Press, London 1976.

SUMMARY

On Patriarchy: a critical review

During the 1970's the concept of patriarchy began to appear with greater frequency in women's research and in different types of feminist theory. While it is not a new concept it has been treated in different ways and given new meanings. The question we address in this article is how patriarchy is currently used in feminist theory and the problems inherent in different approaches.

We begin the article with a short historical overview of recent trends in feminist and Marxist theory, and then review and critically discuss four articles from the anthology *Women and Revolution: A Discussion of the Unhappy Marriage of Marxism and Feminism* (Sargent ed., 1981), which represent four current approaches to the concept of patriarchy.

A central question treated by the different authors in this book is the extent to which and in what ways a Marxist and a feminist perspective can be combined, and how the concept of patriarchy can be used for this purpose. Following an outline and commentary of these articles, we raise a more general discussion of the concept of patriarchy.

Patriarchy is given a variety of meanings and causes, nonetheless (or perhaps because of this), it has become a widely accepted explanation of women's oppression. Patriarchy tends to have an *abstract* content, which results in limited historical and concrete implications. This can be most clearly seen in those articles where it is defined as a psychological structure or process. Furthermore, there is a proclivity in these works to project current features of women's oppression back into history (and even pre-history). By developing an abstract and universal concept of patriarchy, many authors create a perhaps unintended logic to search for *one* basic cause of women's oppression during all historical periods and in all societies. An additional problem we comment upon is that when patriarchy is defined as a system independent of the mode of production, the terms employed to understand and analyze the mode of production are left largely untouched.

While these new developments of patriarchy are attempts to make us aware of oppression and to find its underlying causes, at times the use of patriarchy as a theoretical concept also makes it difficult to see internal contradictions in this system, to see both how women have struggled against and successfully limited their

oppression and how women have submitted, to see women as more than victims of capitalism and patriarchy.

Though we voice a number of criticisms of the articles and approaches, we do not mean to detract from the difficulty or importance of the task that they undertake. Our purpose in this article has not been to give a formula for how and when to use the concept of patriarchy but rather to bring out problems in different definitions and analyses and to encourage a more conscious and critical use of the term.

Christina Carlsson
Historiska institutionen
Magle Lilla Kyrkogata 9A
223 51 Lund
Sweden

Joke Esseveld
Sociologiska institutionen
Box 5132
220 05 Lund
Sweden

Sara Goodman
Sociologiska institutionen
Box 5132
220 05 Lund
Sweden

Karin Widerberg
Rättssociologiska institutionen
Bredgatan 4
222 21 Lund
Sweden